

**Plaatsingslijst van het archief van Leon De Lee
(1934-1939)**

(S/2009/084)

Rik De Coninck

INLEIDING

1. Historische inleiding (geschiedenis/biografie)

Leon De Lee (Lokeren, 1900 – [Antwerpen, 1942?]), een diamantbewerker, was in de jaren 1930 een Antwerps revolutionair militant van de kleine Revolutionair-Socialistische Partij (RSP)¹. Hij was een trouwe volgeling van Leo Trotski (dit in tegenstelling tot de oude partijleiding met Lode Polk), hij had een drukkerij en was onder de benaming Editions Leon De Lee uitgever van boeken, pamfletten en tijdschriften. Zo was deze bedrijvige organisator ook verantwoordelijk voor de boekhandel van de RSP en gerant / verantwoordelijke uitgever van *Unser Wort*, het tijdschrift van de Duitse trotskisten in ballingschap.

Het hoeft niet te verwonderen dat hij veel contacten had met gevluchte Duitse gelijkgezinden². Ook in Duitsland hadden tegenstanders van Stalin zich georganiseerd, eerst als oppositiegroep van de communistische partij en later als Internationale Kommunisten Deutschlands (IKD); ten gevolge van de repressie waren velen gevlucht naar de buurlanden. In Antwerpen zouden een tiental leden van de IKD gestrand zijn. Twee van die gevluchte Duitsers werkten zeer nauw samen met De Lee: Franz Meyer en Fritz Besser; ze leefden onder schuilnamen, Meyer als Holz en Besser als Brink. Hoewel de meeste politieke vluchtelingen in Parijs en Praag verbleven - in Parijs was de *Auslandsleitung* in 1935 formeel ingesteld - werd *Unser Wort* al vroeg in Antwerpen gedrukt, en stonden bovenvermelde Duitsers samen met De Lee in voor de boekhouding en verzending. Na enige tijd maakten de vluchtelingen van de IKD in Antwerpen deel uit van de lokale RSP-afdeling.

De uitgeverij van De Lee speelde ook een andere rol in het internationaal trotskistisch netwerk: ter voorbereiding van de oprichting van de 4^e Internationale werd eind 1937 Dynamo Verlag opgestart als een samenwerking tussen uitgeverijen in Zurich, Praag en Antwerpen. Dit project was geen lang leven beschoren want na het Verdrag van München (1938) en de bezetting van Tsjechië op 15 maart 1939 werd het te onveilig in Praag.

De Lee werd tijdens de oorlog geëxecuteerd door de Nazi's, vermoedelijk in 1942.

Hoe verging het zijn twee kompanen?

Franz Meyer (Gelsenkirchen, 1906- New York, 1957) is de bekendste: op internet vindt men informatie over zijn leven³ en zijn werken⁴. In 2001 verscheen een boek over hem⁵. Hij was de zoon van de bibliothecaris van de socialistische beweging in Gelsenkirchen. Hij studeerde eerst technisch tekenen en vervolgens grafische kunsten. Hij maakte sociaal-kritische tekeningen en sloot zich aan bij de communistische partij, maar in het begin van de jaren 1930 brak hij met die

¹ Volgens commissaris George Block van de Gerechtelijke Politie, zou deze kleine en militante partij de staking van de dokwerkers in juni 1936 uitgelokt hebben (zie zijn rapport van 20 november 1944, in : Archief van de Belgische afdeling van de Vierde Internationale, 45/1/2)

² Gertjan Desmet schreef over dat onderwerp in 2009 zijn masterproef aan de Gentse universiteit onder de titel: Desmet G., *Weil Belgien ein demokratisches Land ist. De Belgische staat versus de Duitse communistische emigratie, 1933-1940*, onuitgegeven masterproef, UGent, 2009

³ http://www.trotskyana.net/Trotskyists/Bio-Bibliographies/bio-bibl_meyer.pdf

⁴ Er staan afbeeldingen van zijn werken uit verschillende periodes op:
<http://www.marxists.org/nederlands/holss/index.htm>

⁵ Dick de Winter, Franz Holz, Kunstenaar op de vlucht voor Hitler, Breda, 2001. In het herfstnummer van 2003 van *Brood en Rozen* schreef collega Omar Van Hoeylandt een lovende kritiek. Zie ook <http://www.onvoltooidverleden.nl/index.php?id=245>

partij omdat die de socialistische partij bestempelde als sociaal-fascistisch (wat dus een alliantie van de communisten en de socialisten tegen Hitler onmogelijk maakte) en sloot hij zich aan bij de Linkse Oppositie, een onderdeel van de Internationale Linkse Oppositie van Trotski. De actieve groep in zijn stad werd geleid door muzikant Josef Weber (1901-1959). Beiden moesten de vlucht nemen na de machtsovername van Hitler, Weber kwam in Parijs terecht en van daaruit correspondeerde hij regelmatig met Meyer. Die briefwisseling wordt hier bewaard.

Franz Meyer kreeg eerst zes maand asiel in Nederland waar hij opgevangen werd door het steunfonds van de *Revolutionair Socialistische Arbeiders Partij* (RSAP) van Henk Sneevliet, en nadien kwam hij naar België waar hij steun kreeg van de RSP, het politieke broertje van de RSAP. Hij noemde zich sindsdien *Franz Hosz* naar zijn lievelingsbezigheid: het maken van houtsneden. Zijn werk ondertekende hij meestal met *FH*. Hij tekende meestal voor revolutionaire organisaties in Nederland en België. Ook nam hij vanaf 1936 de zware taak op zich mede de uitgave van *Unser Wort* te verzorgen. Eind 1939 wordt hij gearresteerd en opgesloten in Merksplas. Bij de inval van de Wehrmacht werd de totale gevangenisbevolking - de bewakers inclusief - naar Frankrijk geëvacueerd. Daar begon voor hem de slopende gang langs gevangenissen en concentratiekampen. In 1942 wist hij samen met zijn vrouw te ontsnappen naar de Verenigde Staten. In de VS was er evenwel geen vraag naar zijn kunst. Gevoelens van teleurstelling en mislukking kregen de overhand. In 1957 overleed hij in New York ten gevolge van een verkeersongeval.

Zevenentwintig jaar na zijn dood verscheen er met hulp van familie in de VS een ontroerende uitgave van tekeningen die Franz Meyer in onder andere het concentratiekamp Les Milles had weten te maken. Het is getiteld: *Franz Meyer, Flucht aus Deutschland. Bilder aus dem Exil*. Frankfurt 1984.

Fritz Besser ([Keulen?], 1908 - Londen, 1977), een pianoleraar, was ook eerst naar Nederland gevlucht, en had er vanuit Rotterdam illegaal materiaal via binnenschepen naar Duitsland verzonden. Na zijn uitwijzing was hij in Antwerpen door Henri Mandel gastvrij onthaald. En was zo bevriend geraakt met diens zoon Ernest die hem als zijn leermeester beschouwde. En dan bedoelde Ernest niet zozeer de pianoleraar als de “hartstochtelijke socialist”⁶. Naast zijn taken voor de uitgave van *Unser Wort* werkte Besser ook aan de vertaling van *La révolution trahie* van Trotski, een analyse van de Sovjetunie die net voor de processen geschreven was. *Verratene Revolution* werd door De Lee gedrukt en uitgegeven⁷. Samen met Henri Mandel en De Lee richtte hij een Comité voor Recht en Waarheid op, om de waarheid over de Moskouse (show)processen te verspreiden. In 1939 vluchtte Besser naar Londen.

2. Archivalische inleiding

2.1. Archiefgeschiedenis

Het archief werd aangetroffen in een valies op de zolder van Ernest Mandel; vermoedelijk werd het daar door één van bovenstaande personen achtergelaten.

⁶ Stutje, Jan Willem. *Rebel tussen droom en daad*. Houtekiet/Amsab, Antwerpen/Gent, 2007, p 27.

⁷ Trotski, Leo. *Verratene Revolution. Was ist die U.S.S.R. un wohin treibt sie?* Antwerpen, Editions De Lee & Dynamo Verlag, [c.1936].

2.2. Bereik en inhoud

Het archief bevat vooral brieven afwisselend gericht aan Leon De Lee, aan Franz Meyer en aan Fritz Besser. Ze zijn moeilijk van elkaar te scheiden, maar het bindteken is Leon De Lee. Zowel afzenders als bestemmingen zijn meestal aangeduid met hun schuilnamen.

Inhoudelijk handelen ze over de evolutie van de IKD en de redactie van *Unser Wort*, daarnaast ook over de uitgeverijen De Lee en Dynamo Verlag, over de standpunten van de Belgische en Nederlandse trotskisten (en vooral die van Sneevliet), en tenslotte over de processen in Moskou. De laatste bundel is een typoscript van een politieke roman, een onbekend stuk 'Exilliteratur' (de literatuur van Duitse emigranten).

2.3. Verwerving

Het archief van Ernest Mandel werd overgedragen aan het IISG. In zijn bibliotheek was het Instituut evenwel niet geïnteresseerd. Amsab-ISG besloot deze wel op te nemen in haar collectie. Bij de ophaling hiervan in 2009 in de Josse Impensstraat 127 te Brussel werd dit kleine archiefje aangetroffen in een valies op de zolder.

2.4. Omvang

0.33 strekkende meter (3 archiefdozen).

2.5. Voorwaarden voor raadpleging

Het archief is vrij consulteerbaar.

BIJLAGE: LIJST VAN SCHUILNAMEN

Brink	Fritz Besser
Franz Holz	Franz Meyer
Johre	Joseph Weber
Jupp	Robert Bauer
Marcel	Max Laufer

PLAATSINGSLIJST

- 1 Interne omzendbrieven van de IKD (reeks *Informationsdienst der IKD*) over reorganisatie.
1934-1935 1 omslag
- 2 Briefwisseling met Johre, Jupp, Schneider, Henk Sneevliet en Karl over de IKD, over
Unser Wort, over Erich Wollenberg, over meningsverschillen tussen Polk en Vereeken,
over een discussie tussen Trotski en de Socialist Workers Party (Schachtman en Cannon)
en over de Oostenrijkse communisten.
1935-1936 1 omslag
- 3 Briefwisseling met Van Driesten, Ernst, Jupp, Karl, Schneider... over de IKD, over
aanhoudingen in Gelsenkirchen, *Unser Wort*, meningsverschillen met Sneevliet.
1935-1936 1 omslag
- 4 Interne omzendbrieven van de IKD (reeks *Informationsdienst*) en van het Secrétariat
International de la Ligue des communistes internationalistes (bolchéviki-léninistes) over
entrisme, uitsluiting van Molinier, bijeenkomsten.
1935-1936 1 omslag
- 5 Briefwisseling over de activiteiten van de IKD-vluchtelingen.
1935-1936 1 omslag
- 6 Briefwisseling over de reactie van *Unser Wort*, artikels over Gide, Spanje, China, de
staking van de Belgische mijnwerkers, de Nederlandse trotskisten.
1935-1936 1 omslag
- 7 Briefwisseling van Franz Holz met Jupp... over de Belgische trotskisten en over de IKD,
proces-verbaal van de Deutsche Kommission des Internationale Sekretariat.
1935-1936 1 omslag
- 8 Briefwisseling met Lesoil, Vereeken, Jupp, Schneider... over de Belgische trotskisten en
het entrisme in de Anti-oorlogsliga, en over een conflict aan de haven van Antwerpen;
proces-verbaal van de Commission exécutive de la Ligue des communistes
internationalistes; omzendbrief aan de leden van deze liga.
1935-1936 1 omslag
- 9 Proces-verbaal van het oprichtingscongres van de Revolutionair-Socialistische Partij
(RSP).
1936 1 omslag
- 10 Briefwisseling van Leon De Lee en Brink met Camille en Adolphe over de redactie van
Unser Wort en over de politieke toestand.
1936-1938 1 omslag

11	Processen-verbaal van de vergaderingen van het secretariaat van de IKD en van het voorlopig secretariaat, omzendbrieven aan de leden (reeks <i>Informationsbriefe</i>) en briefwisseling over <i>Unser Wort</i> , Spanje, een conflict in de Parijse IKD-groep tussen Johre-Fischer en Jan Bur, Kurt Hiller over de processen in Moskou.
1936-1938	1 pak
12	Lijst met abonnees van <i>Unser Wort</i> en <i>Der Einzige Weg</i> .
1935-1937	1 omslag
13	Briefwisseling van Editions De Lee over de <i>Unser Wort</i> en <i>Der Einzige Weg</i> : boekhouding en administratie.
1936-1938	1 omslag
14	Dossier over de werking van Editions De Lee: prospectus, omzendbrieven, financies.
1937	1 omslag
15	Kasboekjes en adresboekjes.
1936-1938	5 stuks
16	Oprichtingsakte van Dynamo-Verlag.
1937	1 stuk
17	Briefwisseling van Adolphe en Brink met Gerrit [de Wilde], Barend Lutheraan en Heere over de verkoop van <i>Unser Wort</i> en de Nederlandse RSAP.
1937	1 omslag
18	Ontwerp van thesissen over de oprichting van de 4 ^e Internationale.
1937	1 stuk
19	Briefwisseling van Brink met Raoul Laszlo... over stalinisme en de Russische staatsveiligheid GPU.
1937-1938	1 omslag
20	Dossier over de meningsverschillen over Spanje tussen Trotski en Sneevliet/Vereeken.
1938	1 omslag
21	Pamflet van de RSP over de processen in Moskou.
1938	1 stuk
22	Rapport over <i>Der Einzige Weg</i> .
1938	1 stuk
23	Typoscript van een inleiding bij het boek van Jef Last over Spanje.
1938	1 stuk

- 24 Brieven van Meyer met Bartels, Jupp en Schachtman over tekeningen, *Unser Wort, Der Einzige Weg*, de Antwerpse en Oostenrijkse trotskisten.
1938-1939 1 omslag
- 25 Omzendbrieven (reeks *Juniusbrieff*) over revolutionair defaitisme.
1938-1939 3 stuks
- 26 Briefwisseling van Brink met Johre, Marcel... over een Nederlandstalig partijblad, de aanhouding van Brink en de voorbereiding van zijn vlucht naar Engeland.
1939 1 omslag
- 27 Nota's over de nakende wereldoorlog.
1939 1 omslag
- 28 Nota over de Vlaamse beweging.
1939 1 stuk
- 29 Ontwerpen van artikels van Trotski en anderen over de Belgische politiek en over de onenigheid tussen de IKD en de Oostenrijkse trotskisten.
1939 1 omslag
- 30 Dossier over de processen in Moskou.
1936-1937 1 omslag
- 31 Briefwisseling van het Comité voor Recht en Waarheid Antwerpen met het Internationaal Comité, met Raymond De Gos, Sneevliet, *Le Rouge et le Noir*... over de redactie van een omzendbrief, de verdediging van revolutionairen in Spanje en buitenlandse initiatieven.
1937 1 omslag
- 32 Knipsels over de processen in Moskou.
1937 1 omslag
- 33 Briefwisseling van het Comité voor Recht en Waarheid Antwerpen over Dreyfus en over het verblijf van Trotski in Denemarken.
1937-1938 1 omslag
- 34 Omzendbrieven van het Comité voor Recht en Waarheid Antwerpen (reeks *Bulletins van de Informatie- en Persdienst van het Comité voor Recht en Waarheid Antwerpen*).
1937 5 stuks
- 35 Omzendbrieven van het Franse Comité pour l'enquête sur le Procès de Moscou (reeks *Bulletin mensuel dus Comité...*).
1937 2 stuks
- 36 Omzendbrieven van het Britse Committee for the defence of Leon Trotsky (reeks *Information bulletin of the British Committee for...*).
1937 2 stuks

- 37 Omzendbrieven van het Amerikaanse Committee for the defence of Leon Trotsky (reeks *News bulletin of the American Committee for....*).
1937 3 stuks
- 38 Typoscript van een politieke roman over Duitsland en Nederland in de jaren 1920-1930
[over Rinus Van der Lubbe?].
s.a. 1 pak

OVERGEBRACHT NAAR ANDERE DEPARTMENTEN

Departement Bibliotheek:

- Bulletin de l'Opposition (Bolcheviks-Léninistes), 1935-1939
- Révolution, revue mensuelle des Jeunesses socialistes-révolutionnaires, 1938 (april-juli)

Departement Beeld & Geluid:

- 9 schriften met tekeningen